

Boris Višnovc
Ljubljana

IZBIRA OTROŠKIH IGRAČ IN SLOVENSKI MITI

Miti so vtakani v vsako poro našega bivanja. Dotikajo se nas po zavedni in nezavedni poti. Poleg tega pa lahko odločilno vplivajo na naše razumevanje sveta in tudi na naše odločitve. Zabrisano se nam svetlikajo iz časov otroštva. Predstavljajo del zgodovinskega spomina naroda in človeštva. Prisotni so pri preverjanju naše dojemljivosti globljih sporočil in sposobnosti presoje ob nepredvidljivih dogodkih in situacijah. Le zaslutimo lahko njihovo rojevanje in vtakanost v umetniške dosežke. Kot podedovane izkušnje preteklih rodov posegajo v osebno življenje. Delujejo na polju nezavednega. Samo tako si lahko razložimo nekatera naša dejanja, ki bi sicer ostala nerazložljiva. Mnogokrat delujejo kot slutnja, hkrati pa so temelj, ki nam omogoči nadaljevanje bivanja in videnja prihodnosti. Tudi povsem neverjetne, na videz izmišljene zgodbe imajo v sebi zrno realnega, ki je ovito v navidezno drugačnost.

Razmišljanje o mitih se navezuje na pripravo daljšega prispevka o predstavitvi Slovenije. K naši prepoznavnosti navzven lahko doprinesejo tako turistični spominki, ki naj vključujejo slovensko oblikovanje, kot igrače v smislu vzgojnega sredstva. Istočasno pa utrjujejo našo notranjo stabilnost in samozavest. Pri vsebinskem izhodišču oblikovanja bi se lahko prepoznali tudi sami, če bi se dotaknili globljih plasti naše zavesti, oziroma če bi bil pri oblikovanju vključen tudi mitski svet. Tukaj bi se predvsem opredelili do oblikovanja vzgojnih pripomočkov in do povezanosti teh dosežkov z našo nacionalno identiteto po likovni in vsebinski plati. Vprašati se moramo, če je mogoče kljub globalizaciji in nesmotrnemu uvozu ustvariti lastno videnje in čutenje sveta, ki nas od ostalega sveta loči, hkrati pa predstavlja naš doprinos v kulturno zakladnico človeštva.

Osnovno vprašanje, kako so miti vključeni v oblikovanje osebnosti, ostane. Seveda ne smemo podcenjevati vloge knjige, ki nam pomaga prepoznati mitski svet v vseh življenjskih obdobjih. Knjiga predstavlja v času razvoja medijev obvezno dopolnilo učnega programa. Svetovni trg pa v času globalizacije diktira poenotenje ter potrošniški stil življenja. Ta diktat povzroča krize dojemanja objektivnega sveta, ki jih lahko enačimo z derealizacijo oziroma različnimi oblikami odtujenosti. Igrača pa omogoča, da se otrok seznanj z miti na neposreden način, z igro, primerno zgodnjemu obdobju odraščanja. Obstajajo merila za oblikovanje vzgojne igrače, ki upoštevajo psihološka izhodišča pri dojetju sveta in oblikovanju medčloveških odnosov.

Zagotovo se moramo vprašati, kaj pomeni, če se opredelimo kot Slovenci? Kaj nas torej zbližuje in kaj nas loči od drugih evropskih narodov? Neizpodbitno je

dejstvo, da se nahajamo na področju, kjer nas je oblikovala evropska civilizacija, hkrati pa smo bili tudi pod vplivom vedno nemirnega Balkana. Predvsem pa nas oblikujejo dogodki iz lastne zgodovine, ki je določena z dogajanjem na prehodnem ozemlju, kjer so se vedno vršile selitve, hkrati pa je bilo tu stičišče različnih narodov. Dogodki iz zgodovine postanejo mit, spopadi in vojne pa dejstva, ki govorijo, da so bila obdobja miru vedno prekinjena. Prištejemo lahko še migracije in izseljevanja, stresni način življenja in notranji nemir. Odkrivanje predhodnih obdobij vpliva na oblikovanje osebnosti. Določeni dogodki izstopajo, zato jih vedno znova interpretiramo ter jih skušamo poglobljeno razumeti in vključiti v naš mitski svet.

Na poti preizkušenj in odraščanja naroda in posameznika ima pri Slovencih literatura posebno mesto. Za starejšo mladinsko literaturo je pogosto opisovanje otroštva kot svetlega trenutka življenja, kot čas pravljic in otroških iger, radoživosti in spontanosti. Predvsem velja to za književnost, ki je opisovala podeželsko, vaško okolje. Življenje je še sredi devetnajstega stoletja potekalo v velikih družinskih skupnostih, v katerih je drug ob drugem živelo več rodov. Znotraj njih so živele idilične pripovedi dedkov in babic, ki so jih pripovedovali v zimskih večerih za pečjo. Gojili pa so tudi izdelovanje igrač iz dostopnih materialov: mlinčke, vozičke, zabojčke z lesenimi kolesi, lesene ladjice. Priljubljene so bile preproste igre s kamenčki in z odvrženimi predmeti. Tudi nabiranje sadja in gozdnih sadežev je bilo neke vrste igra, pa iskanje ptičjih gnezd, ribolov z roko, izdelovanje lesenih piščali in pip iz storžev. O načinu življenja iz preteklosti nam pripovedujejo tudi radožive podobe na panjskih končnicah. Na njih najdemo šaljive zgodbe iz vsakdanjega vaškega življenja (o medsebojnih odnosih, delu na polju, pri živini in pri čebelah). Čebelnjak z zgodbami je bil na vsaki večji kmetiji. Na panjskih končnicah je bila prikazana tako zgodovina kot mitski svet, od povsem bližnjih, domačih dogodkov, do mitov vseevropskega značaja. (Primer: Hera in Leander v slovenski ljudski pravljici o Cerkniskem jezeru.) Svet igrač pa je predvsem odslikaval odnose v patriarhalni družbi. Po vaseh so tedaj prevladoval doma izdelane lesene igrače. Les predstavlja osnovni material, ki diha toplino in domačnost. Otroke so odrasli pojmovali predvsem kot delovno silo. Pravico do igranja so jim priznali šele v drugi polovici devetnajstega stoletja. Svet igrač je odslikaval razlike med mestom in vasjo, pa tudi razlike med spoloma.

Po drugi svetovni vojni so te razlike izginile. Propadel je tudi dobrepoljski projekt, ki si je po prvi svetovni vojni zastavil ambiciozen načrt izdelave domačih igrač, ki naj bi izpodrinila uvožene, predvsem iz nemškega področja. Izdelovalci so uvedli domačo ornamentiko in bogastvo oblik. Znan pa je poskus Mehanotehnike, kjer so v oblikovalskem oddelku zaposlovali oblikovalce in kiparje, ki so se skušali živjeti

v otroško dušo in otrokovo doživljanje. Uvoz igrač je naraščal, posebno popularne so postale Barbike. Kot vzgojne igrače so se uveljavile lego kocke. Lahko rečemo, da je tudi tisk posvečal precejšnjo pozornost osveščanju potrošnikov.

Z globalizacijskim poenotenjem sveta, ob pojavih velikih prodajnih centrov, imamo možnost pregleda ponudbe. Izginile so meje med državami in tudi celinami. Ob nakopičenih predmetih, namenjenih potrošnji, se le s težavo prebijemo do izdelkov, ki so del naše lastne preteklosti, ki nas opredeljujejo in predstavljajo del naše biti. Na eni strani s poenotenjem sveta mnogo pridobimo, hkrati pa se zaskrbljeni sprašujemo, kako ohraniti svojo slovensko integriteto in identiteto. Mednarodno tržišče se ne ozira na vrednote, ki opredeljujejo nacionalne kulture. Še bolj vprašljivo pa postane to dejstvo v primeru, ko želimo motiviko lastnih mitov vključevati tudi v oblikovanje igrač. V zgodnjih obdobjih odraščanja je namreč otrok najbolj dojemljiv za vtise iz zunanjega sveta, istočasno pa nekritično sprejema vse, kar ga obdaja.

Tudi igrače so odraz sveta, v katerem živimo. Ob pojavu globalizacije predstavljajo prav otroci in mladostniki skupino, ki je najbolj bombardirana z markentiškimi pristopi, ki spodbujajo posedovanje čim večjega števila predmetov. Simbolna identifikacija namreč spodbuja željo po nakupovanju. Širše bi to lahko označili kot vez med kapitalistično dinamiko presežne vrednosti in libidinalno dinamiko presežnega užitka. Skratka, posedovanje predmetov v končni fazi »zagotavlja« smisel in cilj življenja in doživetje sreče. Ves sistem potrošniške kulture, od filmov, televizije, do revij in igrač in v zadnjem času tudi knjig, ki so vključene v celostno reklamno akcijo, ponuja posedovanje določenega predmeta kot jamstvo za srečo.

Vesetje ob posedovanju predmeta pa je kratkotrajno, saj ne zagotavlja topline in nežnosti, ki jo otrok potrebuje. Z marketinškimi prijemi se tako ustvarja varljivo slepilo, da je srečo mogoče kupiti. Ob problemih v družini, deviacijah v športu in pojavom zvezdnitva se oblikuje znevrotizirana generacija globalne vasi. Dejansko pa je le dobra igrača prežeta z domačnostjo in toplino (material, liki, pripoved,

zgodovina). Poleg državnih simbolov lahko dobra igrača vključuje like iz pravljic ter zgodovinske dogodke. Le redko naletimo na oznako »dobra igrača«. V trgovinah smo našli predvsem lutke: Jezerko, cerkniško čarovnico, Kekca, kurente. Občasno naletimo tudi na leseno ribniško igračo.

Zelo intenzivno doživljamo dejstvo, da pred nami nastaja transformacija starih mitov, ki se prenašajo v oddaljena vesoljska prostranstva. Vedno pa bomo ostali povezani z rojstnim krajem in krajem našega otroštva. Zaznamovani bomo z iskanjem svojih korenin, kjerkoli bomo kot Slovenci in državljani sveta pač živeli. Zato se morajo truditi vsi, ki se ukvarjajo z vzgojo mlade generacije, kako in kje naj bi nastajale estetsko oblikovane igrače, ki bi imele trajno vrednost, nas vsebinsko in likovno bogatile ter nas pomagale voditi iz preteklosti v prihodnost. Preseči bi bilo potrebno svet plastične iluzije in načrtovati vsebinsko bogato govorico medijev ter tako najti pot do lastne spontanosti in ustvarjalnosti.